

Rolf Kuhn*

WIELKI FINAŁ IBA NA NAJWIĘKSZYM W EUROPIE KRAJOBRAZOWYM PLACU BUDOWY. DAWNE ZAGŁĘBIE LIGNITOWE ODKRYWANE JEST NA NOWO JAKO POJEZIERZE ŁUŻYCKIE. IBA PRZEPROWADZIŁA TRZYDZIEŚCI PROJEKTÓW TOWARZYSZĄCYCH TRANSFORMACJI STRUKTURALNEJ. WIELKI FINAŁ NASTĄPIŁ W ROKU 2010

Połacie ziemi w Niemczech Wschodnich przechodzą właśnie ambitną operację odmładzającą: zalewane są nieczynne kopalnie odkrywkowe, które pamiętają jeszcze czasy NRD, a cały region przekształca się w największe w Europie sztuczne pojezierze i zarazem nową atrakcję turystyczną. W latach 2000–2010 procesowi rekultywacji terenów towarzyszyła międzynarodowa wystawa budownictwa stwarzająca nowe perspektywy rozwoju regionalnego. Teraz dobiegła ona końca.

Słowa kluczowe: IBA, międzynarodowa wystawa budownictwa, projekty IBA, Łużyce, Pojezierze Łużyckie, Karta Łużycka, krajobrazy pokopalniane, dziedzictwo przemysłowe, krajobrazy wodne, krajobrazy energetyczne, nowa ziemia, krajobrazy pograniczne, krajobrazy miejskie, krajobrazy przejściowe

Organizacja International Bauausstellung (IBA) Fürst-Pückler-Land przez dziesięć lat brała czynny udział w kształtowaniu pokopalnianego krajobrazu Brandenburgii (Niemcy Wschodnie). Ze względu na ogromne złoża lignitu region ten znany był jako energetyczne zagłębienie byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Początkowo dominowało tu górnictwo podziemne, później jednak przestawiono się na olbrzymie kopalnie odkrywkowe. Wydobyte przyczyniło się też do rozwoju innych gałęzi przemysłu, takich jak fabryki brykietu, elektrownie, koksownie itp. Wskutek radykalnych przemian politycznych na przełomie lat 1989 i 1990 zamknięto większość

kopalń odkrywkowych i innych zakładów. Obecnie w regionie działa pięć kopalń odkrywkowych oraz trzy elektrownie.

W wyniku likwidacji potencjału przemysłowego region ten dotknęła wysoka stopa bezrobocia. Rekultywacja dawnych kopalń, obiektów przemysłowych oraz terenów typu *brownfield* stanowi nie lada wyzwanie. Na tym tle rząd przeznaczył specjalne fundusze na ożywienie regionu i powołał państwową spółkę LMBV. Równocześnie region zainicjował międzynarodową wystawę budownictwa pod nazwą Internationale Bauausstellung (IBA) Fürst-Pückler-

* Kuhn Rolf, prof. dr inż. arch., IBA Fuerst – Pueckler – Land GmbH, Janine Mahler, IBA Fuerst – Pueckler – Land GmbH.

Land 2000–2010 towarzyszącą procesowi rekultywacji terenów i stwarzającą nowe perspektywy rozwoju regionalnego. IBA rozpoznała potencjalne obszary krajobrazu pokopalnianego, wykorzystała ducha inżynierii i innowacji z przeszłości, wprowadzając je do przyszłych projektów, wzmocniła tożsamość regionu i przedstawiła światu jego nowy wizerunek. *Kiedy w 1998 r. przyjechałem do GroBräschen, uznałem go za dość szpetny. Budynki były w ruinie, a ludzie w depresji, jednak potem wszystko się zmieniło. Nie słyszałem o żadnym innym miejscu, które w ciągu minionej dekady zmieniłoby się w sposób równie gwałtowny* – wspomina dyrektor IBA, Rolf Kuhn.

IBA Fürst-Pückler-Land zaangażowała się w trzynaście projektów zgrupowanych w siedmiu tematach głównych:

Dziedzictwo przemysłowe: Celem IBA jest nie tylko zachowanie unikalnych przykładów przemysłowego dziedzictwa Łużyc, ale też opracowanie nowych koncepcji wykorzystania tych terenów. Różne lokalizacje łączy Trasa Energetyczna Łużyckiego Dziedzictwa Przemysłowego stanowiąca niepowtarzalne doświadczenie turystyczne.

Krajobrazy wodne: Głównym aspektem krajobrazu pokopalnianego będzie nowa powierzchnia wodna. Nieczynne szyby węglowe – ok. trzydziestu w całym regionie – zostaną zalane i zamienione w jeziora. „Sercem” nowego „Pojezierza Łużyckiego” jest łańcuch dziesięciu jezior połączonych przepływnymi kanałami. Nową wizytówką Pojezierza Łużyckiego, oprócz obiektów o charakterze sportowo-rekreacyjnym, staną się pływające domy.

Krajobrazy energetyczne: Rozległy, rzadko zaludniony region stwarza idealne warunki do produkcji energii ze źródeł odnawialnych: wiatru, słońca i

biomasy. Od pewnego czasu studiujemy koncepcje krajobrazów energetycznych łączących rozmaite źródła energii dla nowego krajobrazu kulturowego o zróżnicowanych funkcjach i trwałości ekologicznej.

Nowa ziemia: Górnictwo odkrywkowe pozwala kształtować nowe krajobrazy z nową sylwetą i nowymi funkcjami. Wypracowaliśmy kilka różnych podejść do krajobrazów pokopalnianych, aby przygotować dla nich charakterystyczny projekt – krajobrazów, które nie odrzucają górnictwa i dają regionowi niezwykle przykłady architektury krajobrazu.

Krajobrazy pograniczne: Zagospodarowywanie terenów na granicy dwóch krajów, zwłaszcza na granicy niemiecko-polskiej, zawsze stanowi szczególne wyzwanie. Granica wyznaczona po zakończeniu drugiej wojny światowej rozdzieliła wiele krajobrazów kulturowych oraz miast. Nowe możliwości współpracy przygranicznej otworzyły się po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Krajobrazy miejskie: Skutkiem likwidacji potencjału przemysłowego regionu był ogromny spadek liczby ludności. Szczególnie dotyczy to kurczących się miast, które niegdyś rozwijały się za sprawą industrializacji. IBA towarzyszyła przebudowie miast i demonstrowała nowe podejścia do rozbiórki i rewitalizacji przestrzeni.

Krajobrazy przejściowe: Górnictwo odkrywkowe rodzi krajobrazy przypominające pustynie i kaniony, które promieniują dziwnym pięknem. Organizując wycieczki, IBA umożliwiła gościom ich doświadczenie, odkrywanie ich piękna oraz otwieranie się na nowe horyzonty.

Karta Łużycka: Dziesięć tez postępowania z krajobrazami pokopalnianymi

Na podstawie swych doświadczeń IBA sformułowala dziesięć zasad dotyczących traktowania krajobrazów pokopalnianych w kontekście konferencji IBA „Sposobność: Krajobrazy pokopalniane 2009”, w której udział wzięło dwustu ekspertów z 25 krajów. Problem krajobrazów tego typu to temat, który wzbudza spore zainteresowanie na całym świecie. Podczas konferencji zaprezentowano różne regiony górnicze i ich strategie radzenia sobie ze zmianami strukturalnymi. W całej Europie słyszy się podobne historie. W Portugalii istnieje na przykład kopalnia, którą przekształcono w stadion piłkarski. Z kolei pewną fabrykę porcelany w Kornwalii zamknięto w kopule po to, by stworzyć „Eden” – atrakcyjne centrum ekologiczno-naukowe. Zasadnicze pytania brzmiały: jak radzić sobie po zlikwidowaniu przemysłu, jaki potencjał drzemie w na nowo zagospodarowywanych krajobrazach górniczych, jak wykształcić nową tożsamość regionu?

Na wrześniowym *grand finale* IBA dziesięć też podpisało trzynastu przedstawicieli samorządów lokalnych, polityki regionalnej, przemysłu i nauki we wspólnym wyrazie troski o przyszłość krajobrazów pokopalnianych. Sygnatariusze postanowili kontynuować proces transformacji, podążając za radami IBA, która postawiła na kreatywność i innowacyjność, aspirując do najwyższej jakości w zakresie użyteczności i projektowania. Nadrzędne zasady zostały dobrowolnie podporządkowane kwestii Łużyc, ale mogą też służyć za wzorzec dla górniczych regionów całego świata.

Trzydzieści projektów IBA: Co pozostanie po IBA?

W IBA i jej projekty zainwestowano około 46 milionów euro pozyskanych z funduszy partnerów, Brandenburgii związanej administracyjną umową dotyczącą ponownego zagospodarowania zagłębia

lignitowego oraz z funduszy Unii Europejskiej. IBA zdołała zachować relikty przemysłowej przeszłości, nadać im nowe funkcje i przywrócić do życia w roli symboli i areny przemian społecznych Kamienie milowe, takie jak przeznaczona dla turystów kopalnia F60 w Lichterfeld, centrum informacji turystycznej w Gro-Bräschen, bio-wieża Lauchhammer, Fort Słowiański Raddusch, pływające domy, charakterystyczna wieża widokowa na Pojezierzu Łużyckim czy elektrownia w Plessa, przykuwają uwagę mediów i turystów z mniej i bardziej odległych stron. Owe wizytówki regionu tworzą zrównoważone struktury jego rozwoju. Projekty, które już rozpoczęto, np. architektura pływająca i wycieczki po kopalniach, stały się komercyjnymi punktami kluczowymi od dawna zintegrowanymi ze strategią rozwoju turystyki. W projektach wzorcowych wyraźnie widać określony poziom popytu na estetykę krajobrazów pokopalnianych. Tak więc zakończenie IBA nie zatrzyma procesu twórczo-planistycznego, gdyż w regionie tym przebudziła się powszechna duma, nowe poczucie domu oraz odwaga marzenia i wyobrażenia sobie nadzwyczajnych... i dobrych partnerów.

IBA nie urzeczywistniła, rzecz jasna, wszystkich wizji. Po zamknięciu wystawy sześć z nich mogło stać się pomostem dla partnerów regionalnych. Zweckverband Lausitzer Seenland Brandenburg to ważny gracz w roli dziedzica IBA. Wszystkie trzydzieści projektów, ukończonych bądź nie, zostanie na początku grudnia 2010 r. oficjalnie przekazanych regionalnym partnerom IBA. Żaden z nich nie popadnie w zapomnienie, gdyż organizacje istnieją od samego początku działalności IBA. Na koniec były dyrektor IBA Emscher Park w Zagłębiu Ruhry podkreślił: *Zostało wiele do zrobienia. Po zamknięciu IBA region nie może sobie pozwolić choćby na chwilę odpoczynku. Niełatwo będzie utrzymać obecny wysoki poziom krajobrazu kulturowego. Będzie to sporo kosztować, ale trzyma-*

my w ręku barometr mierzący dalszy sukces IBA na Łużycach.

Do dziś w ożywianie starych węglowych terenów Saksonii, Turyngii oraz Brandenburgii wpompowano łącznie około 9 miliardów euro z funduszy państwowych i lokalnych, z czego 3,6 miliarda wydano na sam

region łużycki finansowany w 75 procentach przez federację, a w 25 procentach przez wspomniane zagłębia węglowe. Program finansowy będzie niezbędny również w przyszłym roku, ponieważ rozwój nie zakończy się wraz z zamknięciem IBA. Unikalny proces zmian na największym w Europie krajobrazowym placu budowy toczy się nadal.

BIBLIOGRAFIA

IBA Fürst-Pückler-Land (red.) (2010) New Landscape Lusatia. Katalog 2010. Berlin (Jovis).

IBA Fürst-Pückler-Land (red.) (2010) Post-Mining Landscape. Dokumentacja konferencyjna. Berlin (Jovis). www.iba-see.de

Rolf Kuhn*

IBA FINALE IN EUROPE'S BIGGEST LANDSCAPE CONSTRUCTION SITE

A FORMER LIGNITE MINING DISTRICT IS BEING REINVENTED AS LUSATIAN LAKE LAND. IBA RAN 30 PROJECTS TO ACCOMPANY THE STRUCTURAL TRANSFORMATION. 2010 IBA HAS ITS FINALE. A BALANCE

Swathes of land in eastern Germany are undergoing an ambitious facelift: Derelict open-cast mines dating from the GDR are being flooded, transforming the area into Europe's biggest artificial lake district and a new tourist magnet. An international building exhibition accompanied from 2000–2010 the process of reclamation and developed new perspectives for regional development. Now IBA is ending. A balance.

Keywords: IBA, International Building Exhibition, IBA Projects, Lusatia, Lusatian Lakeland, Lusatian Charter, Post-Mining Landscapes, Industrial heritage, Waterscapes, Energy Landscapes, New Land, Border Landscapes, Cityscapes, Transitional Landscapes

For ten years the organization, International Bauausstellung (IBA) Fürst-Pückler-Land, has been active in shaping the post-mining landscape in Brandenburg (Eastern Germany). This region was known as the energy district of the former German Democratic Republic because of its huge deposits of lignite. Initially, mining was below ground but was later carried out by means of huge open-cast mines. Mining brought other industries such as briquette factories, power stations, coke plants and related branches of industry. Subsequent to the radical political change in 1989/1990, the majority of the open-cast mines

and industries were abruptly shut down. Today, five open-cast mines and three power stations are operating in the region.

As a result of this deindustrialization, the region has experienced a high rate of unemployment. The recultivation of the former mines, industrial sites and brownfields has been a challenging task. Against this background, the government allocated special funds for regeneration and established a state company, LMBV. In a parallel step, the region initiated an international building exhibition, Internationale Bauausstellung

* Kuhn Rolf, Prof. Dr Ing. Dr Sc. Phil, IBA Fuerst – Pueckler – Land GmbH, Janine Mahler, IBA Fuerst – Pueckler – Land GmbH.

(IBA) Fürst-Pückler-Land 2000–2010, to accompany the process of reclamation and develop new perspectives for regional development. IBA identified areas of potential for the post-mining landscape, capitalised on the spirit of engineering and innovation of the past and carried it forward into the future in its projects, strengthened the identity of the area, and presented a new image of the region to the outside world. *When I arrived in Großräschen in 1998 I found it all pretty ugly. Buildings were run down and people were pessimistic, but now that has all changed. I don't know of any other place which has altered so dramatically in the past decade*, remembers the director of IBA,

IBA Fürst-Pückler-Land has been engaged in a total of 30 projects with seven main topics:

Industrial heritage: The aim of IBA is not only to preserve outstanding examples of Lusatian industrial heritage, but also to invent new concepts for use at those sites. The different locations are connected by the ENERGY-Route of Lusatian Industrial Heritage, thus creating a unique tourism experience.

Waterscapes: One main aspect of the post-mining landscape will be the new surface water. The coal pits that have fallen into disuse – around 30 in the whole region – will be flooded to become lakes. The “heart” of the new “Lusatian Lakeland” is a chain of ten lakes that are connected by navigable canals. Apart from the recreation and sports opportunities, floating houses are to become a new hallmark of the Lusatian Lakeland.

Energy Landscapes: The extensive, sparsely populated region provides ideal preconditions for electricity production from regenerative energy sources like wind, sun and biomass. We have been examining concepts for energy landscapes to combine different

energy sources for a new, variably usable and ecologically enduring cultural landscape.

New Land: Open-cast mining allows one to shape newly filled-in landscapes with a new contour and new uses. We have developed several different approaches for post-mining landscapes to give them a characteristic design – landscapes that do not represent a denial of mining and give the region outstanding examples of landscape architecture.

Border Landscapes: Development along the border of two nations always represents a particular challenge, especially along the German-Polish border. The drawing of the border following the Second World War has separated cultural landscapes and towns that formerly belonged together. With Poland's entry into the European Union, new opportunities for cross-border cooperation have opened up.

Cityscapes: A huge decrease in population has resulted from the deindustrialization of the region. In particular, this affects the towns that had previously grown because of the industrialization and, which now, in turn, are shrinking. IBA has been accompanying the conversion of towns and demonstrating new approaches to demolition and the re-valuing of spaces.

Transitional Landscapes: Open-cast mining results in desert- and canyon-like interim landscapes, which radiate a bizarre beauty. Through open-cast mining tours, IBA makes it possible to experience these landscapes, enabling visitors to discover new beauties in a landscape that has fundamentally changed and to open their minds to new developments.

The Lusatian Charter: 10 Theses how to deal with post-mining landscapes

Based on the experiences, IBA has formulated ten principles concerning the treatment of post-mining landscapes in the context of the IBA conference "Opportunity: Post-Mining-Landscapes 2009" with 200 experts from 25 countries. Because the problem of these landscapes is a subject which attracts a great deal of interest from across the world. The conference presented different mining regions and their strategies for coping with structural change. Similar stories can be told across in Europe. For example there is the mine in Portugal that was transformed into a football stadium or the former china clay workings in Cornwall, England, was encased in a domes to make the Eden project, an environmental and science centre luring visitors. Pivotal questions were how to deal with the departure of industry, what potential is offered by the redevelopment of landscapes used for mining and how can the region develop a new identity.

Ten theses were signed to the finale of IBA in September by 13 representatives from local government, regional politics, industry, science and research as a joint gesture of commitment to dealing with post-mining landscapes. The signatories undertook to continue the transformation process, following where the IBA had led by allowing creativity and innovation, and by aspiring to the highest standards in terms of utility and design. The guiding principles are intended as a kind of voluntary commitment towards Lusatia but also they could serve as a model for mining regions all over the world.

30 IBA projects: What remains after IBA?

Some 46 million euros have been invested in the IBA and the projects, having been raised from funds set aside by associates, the state of Brandenburg under the administrative agreement for the lignite district redevelopment and from EU funds. IBA has

succeeded in preserving witnesses of the industrial past, putting them to new uses and bringing them to life as symbols and places of social transformation. Milestones like the F60 visitor mine in Lichterfeld, the IBA Terraces visitor centre in Großräschen, the Lauchhammer bio-towers, Raddusch Slavic Fort, floating homes and the landmark viewing tower in the Lusatian Lakeland or the power plant in Plessa are attracting attention in the media and drawing visitors from near and far. These projects shine out like beacons in the region, some more so than others. They are forming sustainable structures for the development of the region. Projects which have already been started, like the floating architecture and mine tours, have become key unique selling points and have long been integrated in the tourism development strategy. The level of demand for aesthetics in the design of post-mining landscapes became clear in model projects. So the creative an planning process will not come to a dead stop after IBA, because there is a widespread awakening of pride in the region, a new sense of home, and the courage to dream and to imagine the extraordinary ... and good partners.

Of course, not all visions have been turned into reality by IBA. Six of them could be a bridge for the regional partners in the time after IBA. The Zweckverband Lausitzer Seenland Brandenburg is an important player in the role of an IBA heir. All the 30 projects, if finished or not, will be officially handed over to the IBA partners in the region in the beginning of December 2010. No project will fall into the blankness, organisations exist since the beginning of the IBA and the projects, that was condition. But the former director of IBA Emscher Park in the Ruhr underlined to finale: *There is still an immense amount to do. The region cannot afford to sit back and take a deep breath when the IBA has left. It will be difficult enough just to maintain the cultural landscape at the current high*

standard at which it has evolved with the IBA projects. This will all cost money but it is the barometer which will be used to measure the sustained success of the IBA in Lusatia.

To this day in total about €9 billion of national and state funds have been pumped into regenerating the old coal areas in Saxony, Saxony-Anhalt,

Thuringia and Brandenburg, 3,6 billion thereof only for the region Lusatia, financed to 75 percent by the federation and to 25 percent by the mentioned coal states. Also in the next years this financial programme will be necessary, because the development does not stop with the end of IBA, the unique changing process in Europe's biggest landscape construction site is going on.

BIBLIOGRAPHY

IBA Fürst-Pückler-Land (ed.) (2010) New Landscape Lusatia. Catalog 2010. Berlin (Jovis).

IBA Fürst-Pückler-Land (ed.) (2010) Post-Mining Landscape. Conference Documentation. Berlin (Jovis).
www.iba-see.de